

به نام خدا

طراحی هنرستان پسرانه با رویکرد ایجاد محیط پاسخده در شهر درگهان

مؤلف:

محمدعلی عطائی دریائی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۳)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

chaponashr.ir

سرشناسه : عطائی دریائی، محمدعلی، ۱۳۶۴
عنوان و نام پدیدآور : طراحی هنرستان پسرانه با رویکرد ایجاد محیط پاسخده در شهر درگهان / مولف
محمدعلی عطائی دریائی.
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری : ۱۰۰ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۵۲۶-۹
وضعیت فهرست نویسی : فیبا
موضوع : هنرستان پسرانه - طراحی - ایجاد محیط پاسخده - شهر درگهان
رده بندی کنگره : TJ۸۱۲
رده بندی دیویی : ۶۲۱/۰۴۶
شماره کتابشناسی ملی : ۹۷۶۶۰۸۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیبا

نام کتاب : طراحی هنرستان پسرانه با رویکرد ایجاد محیط پاسخده در شهر درگهان

مولف : محمدعلی عطائی دریائی

ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: پروانه مهاجر

تیراژ : ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ : اول - ۱۴۰۳

چاپ : زیرجد

قیمت : ۱۰۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۴۰۸-۵۲۶-۹

تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

فهرست

فصل اول کلیات ۷

مقدمه ۷

بیان مسئله ۸

فصل دوم ادبیات نظری ۱۹

مقدمه ۱۹

تعاریف معماری تطبیق‌پذیر، پاسخگو، هوشمند و تعاملی از دیدگاه

نظریه پردازان ۱۹

معماری تطبیق‌پذیر از دیدگاه نظریه پردازان ۲۰

معماری پاسخگو ۲۳

معماری هوشمند ۲۴

معماری تعاملی ۲۷

معماری تعاملی در لغتنامه معین ۲۷

محیط‌های پاسخده از دیدگاه صاحب‌نظران ۲۹

محیط پاسخده ۳۶

محیط‌های پاسخده از دیدگاه بنتلی ۳۶

تعاریف کیفیات مورد نظر محیط پاسخده ۳۷

- ۴۱ ..... تعریف محیط پاسخده از دیدگاه بنتلی
- ۴۲ ..... خوانایی از دیدگاه بنتلی
- ۴۲ ..... انعطاف پذیری از دیدگاه بنتلی
- ۴۲ ..... مقیاس‌های انعطاف پذیری
- ۴۳ ..... خوانایی
- ۴۳ ..... معنای خوانایی در لغت نامه
- ۴۳ ..... خوانایی از دیدگاه نظریه پردازان
- ۴۹ ..... انعطاف‌پذیری
- ۴۹ ..... معنای انعطاف پذیری در لغت نامه
- ۵۵ ..... مقیاس‌های انعطاف پذیری
- ۵۵ ..... سوابق رویکردی
- ۵۵ ..... جنبه نوآوری و جدید بودن تحقیق
- ۵۶ ..... پیشینه عملکردی موضوع
- ۵۶ ..... آموزش و پرورش
- ۶۰ ..... اهمیت آموزش و پرورش
- ۶۲ ..... کارکردهای آموزش و پرورش
- ۶۲ ..... اهداف آموزش و پرورش
- ۶۳ ..... مدرسه

۶۴	.....انواع مدارس در ایران
۶۴	.....هنرستان
۶۵	.....اهداف و جایگاه هنرستان در آموزش کشور
	.....مطالعات انجام شده در مورد کیفیت مولفه انعطاف پذیری در
۶۶	.....فضاهای آموزشی
۷۱	.....جمع بندی
۷۳	.....منابع
۷۳	.....منابع فارسی
۹۴	.....منابع انگلیسی

فصل اول

کلیات

مقدمه

امروزه دغدغه بسیاری از طراحان دقت و ریزبینی در طراحی معماری فضاهای آموزشی است. از این رو اهمیت موضوع آموزش و پرورش و نقش شرایط محیطی در به ثمر رسیدن تلاش آموزگاران سبب شده است تا موضوع فضاهای آموزشی محور مطالعه در این پژوهش قرار گیرد. براساس اهداف آموزش و پرورش کشور، هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش شرایط ارتقای مهارت و شناخت استعدادهای نهفته‌ی دانش‌آموزان را فراهم می‌آورند تا افراد برای تحصیل در دوره‌های کاردانی حرفه‌ای آماده شوند. ولی امروزه عدم توجه به کیفیت طراحی چنین مکان‌هایی موجب کاهش و عدم تمایل دانش‌آموزان به یادگیری شده است. استاندارد نبودن محیط‌های آموزشی و عدم توجه به نیازهای دانش‌آموزان باعث خستگی و زدگی دانش‌آموزان از محیط آموزشی شده است. از اینرو می‌توان گفت طراحی محیط آموزشی با توجه به ویژگی‌های فضایی-کالبدی مورد نیاز، می‌تواند محیطی سرزنده در جهت پاسخ به اهداف آموزشی را فراهم آورد در حال حاضر عدم وجود چنین فضایی در درگاهان دیده می‌شود. رویکرد نظری محیط پاسخده با افزایش گزینه‌های قابل عرضه به کاربران، آزادی عمل را برای کاربران افزایش داده و امکان برقراری تعامل

مناسب بین فردی را فراهم می‌آورد. همین امر زمینه ساز کشف استعدادها و ارتقاء مهارت‌ها می‌شود. لذا طراحی محیطی پاسخده می‌تواند تاثیرگذاری محیط آموزشی بر دانش‌آموزان را افزایش دهد. دستیابی نسبی به محیط پاسخده از طریق عوامل فیزیکی و عملکردی امکان‌پذیر است. در این تحقیق تلاش شده است با تعمیم مبانی نظری محیط پاسخده به محیط آموزشی، شرایط بهبود عملکرد و رضایت کاربران را فراهم آورد.

بیان مسئله

در آموزش و پرورش مدرن افزون بر مهارت‌های خواندن، حساب کردن و نوشتن نیازهای جدیدی در قالب کسب مهارت زیستن و حل مسئله و چگونگی رویارویی با چالش‌های هزاره سوم مطرح شده است پژوهش‌ها حاکی از آن است که فرایند تعلیم و تربیت فعال متخصص وجود شور و طرب، نیاز و جوشش، تلاش و پشتکار و نشاط در همه‌ی ابعاد آن است چرا که هر گونه ارتباط و تعلیمی که بدون روح تحرک، پویایی و شادی و نشاط باشد به شکست منتهی می‌گردد. شادی یکی از نیازهای اساسی انسان و لازمه زندگی اوست. پیامبر اکرم می‌فرمایند بازی کنید و شاد باشید همانا من ناراحتم که در دین شما خستگی و بی‌نشاطی دیده شود. مدرسه همواره کانون تحولات فرهنگی و اجتماعی جامعه بوده و همواره تاثیرات مهمی در فعالیت، حیاط و پویایی علمی جامعه دارد. در سالهای اخیر با توجه به رشد روز افزون و وسعت تغییرات در روش‌های آموزشی، سازگار نمودن بستر یادگیری با نیازهای دانش‌آموزان مورد

توجه متخصصین قرار گرفته است. مطالعات نشان می‌دهد که طرح فضاهای آموزشی می‌تواند باعث رشد و یا بازدارندگی در امر یادگیری باشد. بنابراین عدم توجه به عناصر تشکیل دهنده‌ی فضای آموزشی مثل کلاس‌ها، راهروها، فضاهای باز، تجهیزات و ... می‌تواند اثرات منفی بروی دانش آموزان داشته باشد و بلعکس رعایت این ضوابط و استانداردها می‌تواند باعث ایجاد حس رضایت و تعلق پذیری دانش آموزان نسبت به فضاهای آموزشی شود. عصری که ما در آن زندگی می‌کنیم به کلی متفاوت از زمان‌های گذشته است پدیده‌های جدید متنوع و به هم پیچیده آنچنان فراوان و نو به نو شده اند که دانایی‌ها، توانایی‌ها و امکانات را اجتناب ناپذیر می‌کند. البته این دانستنی‌ها و مهارت‌ها باید قادر باشند امنیت روانی و احساس زیبایی دوستی را در مواجهه با مشکلات زندگی تضمین کند. در روند استفاده از امکانات در راه مقابله منطقی و فراگیر مسایل دنیای جدید به خصوص نگرش‌های جوانان باید از اصول بهداشت روانی استفاده نمود، چرا که نوجوانان ما نیازمند فضای شاد برای شاداب زیستن هستند. در شرایطی که اکثر منازل در مناطق شهری تبدیل به آپارتمان‌های کوچک و تاریک و به دور از فضاهای بازی و حرکتی برای کودکان است حداقل کاری که می‌توان در تامین بهداشت جسمی و روحی آنان داشته باشیم ایجاد فضای مفرح و شادی بخش در مدرسه است چرا که دانش آموزان چندین ساعت از روز را در مدرسه می‌گذرانند و اگر فضا سازی مناسبی در مدارس انجام شود مسلماً به شاد زیستن فرزندان خود

کمک بسیار مهمی خواهیم کرد. با توجه به اینکه جامعه‌ی فردا را فرزندان امروز ما اداره خواهند کرد. دانش‌آموزان مهم‌ترین رکن نظام آموزش و پرورش هر کشوری محسوب می‌شوند. عواملی که می‌تواند این سرمایه ملی را برای رشد بهینه و کیفی آماده سازد، مهارت‌های رفتاری است که در محیط آموخته می‌شود نه فقط محفوظات علمی. مدارس تامین کننده نیروی کیفی جامعه اند و نه فقط تامین کننده کمیتی از خیل عظیم نیروی انسانی که به عنوان تحصیل کرده روانه جامعه می‌شوند. پس شناسایی و ایجاد زمینه برای رشد خصایل ممتاز بشری، اولین دغدغه دست اندرکاران تعلیم و تربیت در کلیه فعالیت‌های علمی یا فرهنگی است که باید با تمام وجود خود را وقف ایفای این وظیفه سنگین کنند. نشاط و شادابی در مدرسه باعث رشد و تکامل همه ابعاد وجودی یک دانش‌آموز در بعد جسمانی، شناختی، عاطفی، اخلاقی و معنوی می‌شود. چنانچه یک بعد از این ابعاد دچار صدمه شود و یا مورد غفلت و فراموشی قرار گیرد، دانش‌آموز به توانایی‌ها و شایستگی‌های کامل دست نخواهد یافت. نرخ شادی و خنده در مدارس ما بسیار پایین است. میزان شیوع خنده و توسعه فضای فرح بخش در آموزشگاه‌ها مورد بی‌مهری قرار گرفته است. در جامعه و مدرسه فاقد شادی، سخن گفتن از شادی قدری مشکل خواهد بود. یکی از مشکلات هر جامعه غفلت از شادی و نشاط و در نتیجه افزایش بیماری‌های مختلف روانی از قبیل اضطراب و افسردگی است. با شادی و نشاط زندگی معنا پیدا می‌کند و در پرتو آن دانش‌آموزان خصوصاً در دوران

نوجوانی و جوانی می‌توانند خود را ساخته و قله‌های سلوک و پله‌های ترقی را چالاکانه بپیمایند. جامعه زنده و پویا جامعه‌ای است که عناصر شادی آفرین در آن فراوان باشد. در گذشته به نظر می‌رسید که وظیفه آموزش و پرورش تولید عده‌ای فارغ التحصیل است که فقط بتوانند امرار معاش کنند اما چنین می‌نماید که در قرن جدید نظام‌های آموزش و پرورش این مرحله را شوق زندگی کردن را به دانش‌آموزان بیاموزی؛ پشت سر گذاشته و سرلوحه تعلیم و تربیت در یک جمله خلاصه شده است پس باید معتقد باشیم که درحقیقت رشد پایدار ما در گرو شادی پایدار است. یکی از عوامل موثر تربیتی در آموزش و پرورش جدید، نحوه معماری فضاهای آموزشی است. در تعلیم و تربیت جدید، فضای فیزیکی مدرسه نه تنها یک محیط خشک و بی‌روح در فرآیند یادگیری محسوب نمی‌گردد، بلکه به عنوان یک عامل زنده و پویا در کیفیت فعالیت‌های آموزشی و تربیتی دانش‌آموزان نقش ایفا می‌کند. شادکامی یکی از شاخص‌های مهم بهداشت روانی در جامعه است. شادکامی به همراه نگرش مثبت و امیدوارانه به آینده، منشا تحرک، تلاش و پویایی است و از طرف دیگر، افسردگی بزرگ‌ترین عامل از بین برنده بهداشت روانی شناخته می‌شود (هزار جریبی، صفری شالی، ۱۳۸۹). پیشینه تاریخی کشورمان نشان می‌دهد که نشاط در همه ادوار مورد توجه ایرانیان بوده است. در واقع شادمانی احساس رضایتمندی از زندگی و توانایی لذت بردن از تجربیات شخص است. به طور کلی تحقیقات نشان می‌دهد که دو دسته از عوامل در ایجاد و یا زوال نشاط و شادی مؤثر

هستند: ۱) عوامل بیرونی مانند شرایط خانواده، محل زندگی، شرایط شغلی، سطح درآمد و نحوه گذراندن اوقات فراغت ۲) عوامل درونی مانند سلامت جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی؛ از نظر جامعه شناسی شادی نه تنها در بعد اقتصادی بلکه در ابعاد سیاسی، فرهنگی، تربیتی، تأثیر همه جانبه دارد شادی زیر ساخت بسیاری از مسائل و نیروی محرکه جامعه است به همین دلیل همه کشورها کوشش می کنند که اگر نمی توانند همه عناصر لازم را برای بروز شادی فراهم کنند لااقل ابتکارهایی برای سوق دادن جامعه به سمت شاد زیستن را انجام دهند؛ اهمیت نقش شادی در بهداشت روانی، سلامت جسمانی، کارآمدی، بهره وری و مشارکت اجتماعی موجب افزایش توجه محققان حوزه های روان شناختی، علوم زیستی و علوم اجتماعی به عوامل مؤثر بر شادی شده است، شادی و نشاط نه تنها در پدیده های اجتماعی همچون روابط بین فردی نفوذ می کند بلکه به تنهایی در فرایندهای شناختی مانند حافظه یادگیری حل مسئله و انعطاف پذیری فکری نیز اثر می گذارد (صارمی، قاسمی، عباسی، ۱۳۹۴). شادی حالت مثبتی است که در انسان به وجود می آید و در مقابل غم و اندوه قرار دارد. لغتنامه دهخدا در مقابل شادی معانی شادمانی، خوشحالی، مسرت، نشاط و طرب را قرار داده است (دانش، ۱۳۸۴). در مفهوم شادی حداقل سه جزء اساسی عاطفی، اجتماعی و شناختی وجود دارد. جزء عاطفی باعث حالات هیجانی مثبت جزء اجتماعی منجر به روابط اجتماعی گسترده و مثبت با دیگران و جزء شناختی موجب برخورداری از تفکری

می‌شود که وقایع روزمره را با خوشبینی تعبیر و تفسیر می‌کند (ظهور، فکری، ۱۳۸۲). شادی را مجموع لذت‌ها منهای دردها که ترکیبی است از حداکثر عاطفه مثبت به اضافه حداقل عاطفه منفی تعریف می‌کند (آیزنک، مایکل، ۱۳۷۵). از زمان‌های قدیم فیلسوفان مجذوب این پرسش شده‌اند که شادی چگونه می‌تواند به طور مؤثر و بادوام تحریک شود؟ در آن شرایط بسیاری متحیر بوده‌اند که چرا تمام افراد، حتی هنگامی که در شرایط یکسانی زندگی می‌کنند به طور یکسانی شاد نیستند و به دنبال پاسخ به این سوال بودند که چگونه انسان می‌تواند شاد زندگی کند خواه افراد معتقد به این باشند یا نه، همه انسان‌ها خواهان چیز بهتری در زندگی خود هستند. حرکت زندگی انسان‌ها به سمت شادی است. ویلیام جیمز در پاسخ به این سوال که هدف عمده زندگی انسان چیست؟ گفته که یکی از جواب‌ها که باید دریافت شود شادی است. در راستای مطالعه‌ی احساسات و هیجانات مثبت، اولین پژوهش تجربی در مورد شادمانی در سال ۱۹۲۱ میلادی در بین دانش‌آموزان انگلیسی انجام شد و در سال‌های بعد به شدت افزایش یافت (صارمی، قاسمی، عباسی، ۱۳۹۴). شادی اصطلاحی است که برای Happiness پیشنهاد شده است. در ادبیات شادی تعاریف متعدد و مختلفی از شادی یافت می‌شود که شاید به دلیل استفاده عامه مردم از شادی می‌باشد. یکی از مشکلات موجود در تعریف شادی این است که این لغت چندان دقیق نیست و مردم مختلف آن را با معانی نسبتاً متفاوتی به کار می‌برند به این ترتیب، به طور ناگهانی از مصاحبت

فردی که انتظار آن را نداشته ایم شاد می‌شویم، در حالی که اگر در گذشته در فکر چنین گفتگویی نبوده ایم، احتمالاً الان هم نباید به طور اتفاقی از آن لذت ببریم (آیزنک، مایکل، ۱۳۷۸). لغت «شاد» در فرهنگ عمید به معنای خشنود، خوشحال، خوشوقت، بی‌غم، خوش و خرم آمده است (عمید، ۱۳۶۹). همچنین برادبورن^۱ در تعریف خود از شادی بر این امر تأکید می‌کند که شادی عبارتست از میزان احساسات مثبت منهای میزان احساسات منفی. احساسات مثبت یعنی خوشی، سر حالی، لذت بردن و احساسات منفی همانند ترس، اضطراب، اندوه، دلهره و نگرانی (عابدی، ۱۳۸۳). افلاطون در کتاب جمهوری به سه عنصر در وجود انسان اشاره می‌کند که عبارتند از: قوه عقل یا استدلال، احساسات و امیال. افلاطون شادی را حالتی از انسان می‌داند که بین این سه عنصر تعادل و هماهنگی وجود داشته باشد. جامع‌ترین و در عین حال عملیاتی‌ترین تعریف شادی را وینهوون^۲ (۱۹۸۸) ارائه می‌دهد. به نظر او، شادمانی یه قضاوت فرد از درجه یا میزان مطلوبیت کیفیت کل زندگی اطلاق می‌گردد. به عبارت دیگر شادی به این معناست که فرد چقدر زندگی خود را دوست دارد پژوهشگر دیگری به نام آرچیل نیز در همین راستا شادی را ترکیبی از وجود عاطفه مثبت، فقدان عاطفه منفی و رضایت از زندگی می‌داند (میرشاه جعفری، عابدی، دریکوندی، ۱۳۸۱). بر اساس نظریه ارضای نیازهای عینی

---

۱. Bradburn

۲. veenhoven

همانند درآمد، شغل، همسر، سلامتی و غیره از منابع شادی اند (آرگایل، مایکل، ۱۳۸۶).

تحقق اهداف متعالی آموزش و پرورش و لزوم توجه به روحیات و ویژگی‌های نسل دانش آموز ایجاب می‌کند که اداره امور مدارس مبتنی بر افزایش قدرت تصمیم‌گیری استقلال نسبی انعطاف‌پذیری و روش‌های غیر متمرکز و مشارکت‌جویانه باشد تا بتواند فضای عمومی مدرسه را پویا پرنشاط و فعال نموده و توانمندی‌ها و خلاقیت‌های مدیران معلمان و دانش‌آموزان را به خوبی شکوفا و متجلی سازد (آیین نامه اجرایی مدارس، ۱۳۷۹).

فضاهای سنتی با نیمکت‌های ثابت و ... دانش‌آموزان را به طوری که متخصصین علوم رفتاری توصیف می‌نمایند به سوی تابعیت سوق می‌دهد نه خلاقیت و اعمال تنبیه، ترس از اشتباه را در آن‌ها افزایش داده مانع از جسارت که لازمه نوآوری است می‌شود؛ بنابراین این تفکر، بر میل ذاتی دانش‌آموز نسبت به کنجکاوی، جستجو و کشف، اصرار ورزیده و تالش می‌کند تمامی امکانات کالبدی محیط را برای تحریف ذهنی وی بکار گیرد. بدین ترتیب تفاوت مدرسه جدید و مدرسه کلاسیک در نوع امکاناتی است که برای ایجاد تحرک و پویایی دانش‌آموزان و یا بی‌تحرک نمودن آن‌ها به خدمت می‌گیرد (بذرافشان، باور، ۲۰۱۶).